

Константин Стоилов и формирането на българската политическа десница. Убеден консерватор и талантлив държавник, той е сред тай-изтъкнатите строители на нова България

Полк. о. р. доц. д-р инж. Георги Кокеров

Животът на д-р Константин Стоилов е кратък, както впрочем и на доста други „строители на съвременна България“ (като Стамболов или Д.Петков например), но оставя трайни следи в новата ни история. Един от създателите на българските демократични традиции, той живее в бурно, сложно и напрегнато време, изискващо от тогавашните ни политици мащабно мислене, морална устойчивост и изключителна работоспособност.

Константин Стоилов е роден в Пловдив. Единствен син на родителите си - Стоил Константинов, Заарлията, заможен човек и общественик, и Мария Душкова Моравенова - от известен род на копривщенски преселници. Учи в пловдивското епархийско училище и в Робърт колеж в Цариград. Завършва право с докторат в Хайделбергския университет. В семейството си, Константин получава строго патриархално възпитание, пропито от християнските идеи за

Хуманизъм и уважение на традициите

Това е основата, върху която се развива и разширява неговият интелект, задълбочават се и се обогатяват идеите и разбиранията му за уважение и развиване на общочовешките ценности. По време на учението си в Робърт колеж и Хайделберг, младият Стоилов води строг и организиран живот. Цялото му време е подчинено на учението. Чете изключително много. Еднакво добре му се отдават и природните, и хуманитарните науки. Навсякъде е първи по успех.

При завършването на колежа вече владее гръцки, турски, френски, латински, английски. Извън изискванията на училището усилено учи и немски език, надявайки се да продължи образованието си в Германия.

По традиция, в началото на учебната година учениците от последния клас произнасят слово по свободно избрана от тях тема. Темата на Константин Стоилов е „Мълчанието на историята върху българския народ“. Със словото си буквално смайва слушателите, между които са и няколко посланици на велики държави. За него, както и за изказването на Иван Евстр. Гешов, подробно пишат вестниците „Македония“ и „Левант таймс“.

През юли 1871 се провеждат годишните изпити в Робърт колеж. Петте български момчета, завършващи курса, се представят блестящо, а първи сред всички е осемнайсетгодишният Константин.

Животът в Европа и учението в прочутия и престижен Хайделбергски университет позволяват на Стоилов да черпи с пълни шепи и направо от извора ценностите и постиженията на европейската и общочовешката култура. Силната жажда за знания и волята за учение, както и невероятните му способности, позволяват на младия българин да постигне изключителни резултати за кратко време, оставяйки след себе си славата на един от най-талантливите и способни млади хора, завършили прочутия университет.

Получил дипломата си на юрист през 1877, в разгара на освободителната руско-турска война, Константин Стоилов заминава за Париж, където в продължение на година изучава френско гражданско право в Сорбоната. През 1878, в Прага, се запознава с чешкия учен-историк, интелектуалец и общественик д-р Константин Иречек - бъдещ министър на свободна България, който го оценява изключително високо.

Стоилов се завръща в родината си през лятото на 1878, когато нуждата от образовани и квалифицирани млади българи е особено голяма. Отначало е председател на Пловдивския губерненски съд, а на 26.01.1879 става председател на Софийския губерненски съд и участва в разработването на проекта на Търновската конституция. Като

Депутат в Учредителното събрание

прави неотразимо впечатление с ораторските си способности, блестящ стил, остър и пъргав ум и полемична дарба. В първата си реч „по общонародния въпрос“ убедително изразява всенародната благодарност към руския народ-освободител и болката на българите от ужасната несправедливост, извършена в Берлин, и разкъсала българското етническо пространство на пет части - Княжество България, Източна Румелия, предадените на Румъния и Сърбия Северна Добруджа и Поморавието, както и останалите в пределите на Османската империя Македония и Тракия.

Винаги спокоен и умеещ да се владее, Константин Стоилов впечатлява преди всичко с дълбочината на идеите и тезите, които защитава, излагайки ги изключително убедително. Убеден патриот, той неведнъж демонстрира качествата си на блестящ анализатор и политик с усет за бъдещите тенденции. В Учредителното събрание се присъединява към консервативното течение, стремящо се да наложи здравия разум над неясния идеализъм, който владее повечето умове по онова време, без да може ясно да разграничи пламенните мечти от суровата политическа реалност.

Стоящ на позициите на “разумния консерватизъм”, Стоилов е най-образованият сред първите представители на тогавашната българска политическа десница, което бързо го превръща в един от нейните лидери, независимо от младостта му. В словесните сблъсъци либералите трудно устояват на желязната му логика и с тройно подредени аргументи.

Непосредствено след Освобождението, основната

Разделителна линия между консерватори и либерали

у нас се заключава в отговора на въпроса: кое е основно в устройството и функционирането на държавата - силната власт с нейните органи или отделният гражданин. Консерваторите смятат, че Конституцията се гради върху свободата, равенството пред законите, самоуправлението (изразяващо се чрез участието на народа в законодателната власт), сигурността на гражданите и собствеността.

Според тях, степента на развитие на българското общество трябва да определя Конституцията и бъдещото управление, чиято цел е да възпитава народа в уважение към законите, двукамерен парламент, при който сенатът коригира увлеченията на долната камара и ограничаване броя на депутатите. Самият Стоилов държи на силната власт и е твърдо убеден, че прерогативите на монарха не бива да се ограничават, нито пък да се подронва авторитетът му. Вярва, че силната изпълнителна власт ще стабилизира вътрешното положение в страната, създавайки необходимите условия за икономическо развитие и просперитет. Според него, българското законодателство трябва да е в хармония със законите на другите европейски държави; да се подготвят и приемат закони за гражданското и углавното съдопроизводство, търговски закон, наказателен закон, закон за недвижимите имоти, за ипотеките и т. н.

След избирането на княз Александър на българския престол, Константин Стоилов е назначен за член на делегацията, която посреща княза и го придружава при пътуването му до България. Заедно с него прави 50-дневна обиколка по европейските столици. През това време го учи на български и го запознава с българската история.

По-късно отбива военната си повинност като „волноопределяющ“ във 2 конен полк Шумен от началото на октомври 1881 г. до 19.01.1882. Изпълнява всичките си задължения и добросъвестно изучава военното дело. След полагане на определените изпити е произведен в чин запасен подпоручик от кавалерията.

По време на Сръбско-българската война д-р Стоилов е мобилизиран в полка си, където командва 3 взвод от 3 ескадрон. На 11.12.1885 е награден с Военния орден „За храброст“ IV степен.

След абдикацията на Батенберг, участва в депутацията (заедно с Д. Греков и К. Хаджикалчов), която намира княз на България по време на Регентството (1886 - 1887).

На 31.03.1888 се жени за Христина Тъпчилешова, дъщеря на Христо Тъпчилешов от Калофер, известен борец за църковна независимост. Венчава ги лично Екзарх Йосиф. Имат пет деца - Стоил, Христо, Петко, Мария и Борис.

Д-р Константин Стоилов е особено активен във висшата изпълнителна власт. Той е министър в няколко кабинета и работи върху законопроекти във всички области от стопанския и обществения живот на България. В кабинета на Ст. Стамболов е министър на правосъдието и за две сесии на Петото ОНС прокарва няколко закона, които осигуряват юридическата защита на гражданите и, едновременно с това, затвърждават силната държавна власт. Енергично подкрепя строителната политика на правителството, насочена към изграждане на инфраструктурата - шосета, железопътни линии, пощи и телеграфни съобщения - материалната основа на националната сигурност и могъществото на България. Интересно е да се знае, че създадената по това време цялостна инфраструктура е почти съвършена - към нея просто няма какво да се добавя или пък да се маха. А, ако днес нещо липсва, то просто не е построено, макар че било заложено в цялостния идеен план.

Като министър-председател

(от 28.06 до 18.08.1887 и от 19.05.1894 до 18.01.1899) д-р Константин Стоилов се проявява като способен политик и държавник, гъвкав и ловък дипломат, енергичен администратор. Успява да реши много заплетени въпроси, останали в наследство от седемгодишното управление на Стамболов. Според него, външната политика трябва да служи на националните идеали на България и обединението на всички българи под короната на Княжеството. С голям такт и умение води преговорите с Русия, благодарение на което през февруари 1896 са възстановени дипломатическите отношения, а княз Фердинанд е признат в Петербург и другите европейски столици. Така, благодарение на Стоилов е решен един от най-сложните, заплетени и тежки външнополитически въпроси на България в края на XIX век

Негово дело е създаването през юни 1894 на Народната партия, чиито пръв ръководител и всепризнат лидер д-р Стоилов остава до смъртта си, настъпила на 23 март 1901 в резултат от остра пневмония. Идеите на Константин Стоилов, реализирани през неговия живот на интелектуалец, политик и държавник, осветяват пътя на България към демокрацията и прогреса и го увенчават с ореола на знаменит и заслужил човек и гражданин. С право смятан за един от „бащите“ на модерния български консерватизъм.